

מי המציא את ראש השנה?

מאת דב אלבוים

היום הראשון בחודש תשרי לא נחשב במקרא לחג משמעותי במיוחד. המקרא מתייחס אליו כאל "שבתון", "האחד בחודש השביעי", "מקרא קודש", אבל המשמעות של החג עצמו לא כל כך ברורה – "יום זכרון תרועה" [ויקרא כג, כד]. באיזו תרועה מדובר, ואיך היא בכלל קשורה לזכרון? קשה מאוד לנחש. גם מהניסוח השני של החג, בספר במדבר [כט, א]: "יום תרועה", קשה להבין במה מדובר. ככל הנראה, בתקופת המקרא הקדומה שימש הראשון לחודש השביעי כיום חג שבו מזכירים לנו את הימים החשובים שיבואו בעוד עשרה, בעוד חמשה-עשר ובעוד עשרים ושבעה יום – כל החגים הגדולים של תשרי: יום הכיפורים, סוכות ושמיני עצרת.

וכל זאת אני אומר לא כדי לזלזל חלילה בחג אהוב מלא במתיקות של סתיו, אלא כדי לשאול, כיצד הפכה אבן קטנה על גדר הבית לאבן הראשה של כל לוח השנה העברי? כיצד העזו חכמי התלמוד, יוצרי הלוח העברי החדש, להשכיח את המסורת הברורה של המקרא שמדברת על ניסן כראש החודשים לכל חודשים השנה? למה ניסו להכחיד מסורת שבה חג הפסח, לידת העם מעבודת מצריים, היציאה לחירות, היא זו שמסמנת את תחילת השנה?

ולא די בכך שהעבירו לנו את העוגן של השנה מתקופת האביב וההתחדשות של כל הטבע והצומח, הם גם הפכו את יום ה"זכרון תרועה" התמים הזה של המקרא ליום שבו אימת הדין, המשפט וזכרונות "עקידת יצחק" שפוכים בכל פינה. פתאום הופך האחד לשביעי הזה ליום שבו האל מתעסק בחטאי האדם באמצעות איזה פנקס של חנוונים זעפנים? ברור לי שמשוהו גדול מסתתר מאחורי החילוף האלים הזה שהתרחש בתקופת שלטונם של חכמי התלמוד על התרבות העברית.

העקבות לדבר הגדול הזה נמצאות בעשרות דפים בכרכי המשנה והתלמודים בהם משורטטת המערכה הענקית שניהלו חכמי התלמוד בעניין הלוח העברי. לא היו כאן פשרות ואף צד לא לקח שבויים. כולם ידעו שמי שינהל את לוח השנה העברי הוא יהיה זה שינצח במערכה התרבותית הגדולה שמתנהלת בקרב היהדות באותה תקופה: חכמי ישראל הרבניים מול משפחות הכהונה הגדולות, ששימרו את מסורת החגים של העם היהודי מדורי דורות – בן מפי אב. דווקא הכוהנים היו אלה שניסו לשמר את העבר – פסח הוא חג הגאולה, ניסן הוא ראש השנה, שיא ההתעוררות של הטבע במלאו תפארתו. אבל החכמים התלמודיים רצו עוגן אחר. הם ידעו שחלק מהשינוי הגדול שהם יוצרים עבור התרבות של עם ישראל, חייב לבוא לידי ביטוי בהעתקה של ראש השנה לקצה הנגדי של השנה, הראשון לחודש השביעי. כי הם הולכים לתקופה של חורף, לתקופה של שימור והגנה על הקיים, לתקופה שבה אתה צריך להסתתר בחשכת הגלות, להרכין ראש מפני הברקים והרעמים ולחכות שעונת החורף הארוכה הזו תגמר ותוכל שוב לצמוח ולהרים ראש. חכמי התלמוד רצו לבנות תרבות שמיוסדת על שימור, חרדה והתכסות, ועל כן לקחו את אל"ף

בתשרי האנונימי והלבישו עליו את העומס של "ראש השנה" עם כל אוירת עקידת יצחק ובית המשפט החמורה שמלווה אותו.

את המהפכה הזו כפו חכמי התלמוד בכוח על מתנגדיהם, גם אם אלו היו שייכים למפלגה שלהם ממש. כך למשל קרה עם רבי יהושוע, מחכמי המשנה הגדולים שחשב שצריך להשאיר את חודש ניסן כראש השנה גם לאחר חורבן בית שני והנפילה לגלות שבאה בעקבותיו. הטיעון שלו הוא: "בניסן נברא העולם [...] בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל" [בבלי, ראש השנה, דפים י-יא] כי רבי יהושוע חשב שהלבלוב, הצמיחה, היצירה והפנייה כלפי חוץ הם הראשית וההתחלה הראויה בתרבות היהודית. בר הפלוגתא שלו, רבי אליעזר ועמו כנראה גם רבן גמליאל, החליטו שהגלות מחייבת כניסה למחתרת, בנייה של תרבות שבה הדין המשפט, האפלה, החושך, הם הם ראש השנה ותחילתה. הגאולה והחירות יבואו מזחילה עקשנית דרך הביבים.

הסוף של המחלוקת הזו היה רע. רבן גמליאל, נשיא יבנה וחכמיה, כופה את רבי יהושוע לבוא אליו ביום שיוצא לפי הלוח של רבי יהושוע יום הכיפורים ב"מקלו" ו"בכיסו". זה כמו לדרוש מהרב עובדיה יוסף להגיע ביום הכיפורים אל הרב הראשי לישראל כשהוא נוסע במכונית, מחזיק ארנק כסף ובפה שלו דלוקה סיגריה. רבי יהושוע נכנע. הלך לקנוסה. הוא חשש שינדו אותו חבריו. הוא ידע שרבן גמליאל תקיף, כמעט עריץ אפשר לומר.

אז עכשיו, כשהבנו את הפוליטיקה האחורית של ראש השנה, מה נעשה? נחזור לחוגג ראש השנה בפסח כפי שנהגו אותו בתקופת המקרא? ודאי שלא. הרי מאז כבר נוספו לחג הזה כל כך הרבה דברים טובים – השופר המרעיד את הלב, הרימון והדבש, השירים הנהדרים, הסליחות והמחילות והתרות הנדרים ועוד מנהגי מתיקה רבים. לא נוותר עליהם חלילה. אבל מה כן? אולי נוריד הרבה ממפלסי החרדה של יום הדין ואוירת בית המשפט, שהפציצו אותנו בה ובשכמותיה. גם אם יש משפט, זה משפט שאנו עושים לעצמנו, ומותר גם ללמד על עצמנו ועל עם ישראל זכות ודברי סנגוריה. וגם אם לפעמים אין לנו מה ללמד סנגוריה על עצמנו, הרי אנחנו מכירים את השופט מזה זמן רב והוא בוודאי יגזור עלינו שנה טובה ומתוקה!